सर्वदलिय होइन, बहुमतीय सरकार

(माघ १८- फाल्गुण १६, २०७०)

भुवन केसी/तिलक पाठक

प्रकाशित मितिः फाल्गुण २१, २०७० (March 5, 2014)

संविधानसभा निर्वाचन सम्पन्न भएको करिव तीन महिनापछि मात्रै नेपाली काँग्रेसका सभापति सुशील कोइरालाको नेतृत्वमा बहुमतीय सरकार गठन भयो ।[1] काँग्रेसले सर्वदलिय अर्थात संविधानसभा रहेका सबै दल सहभागी भएको सरकार गठन गर्न प्रयास गरेपनि सफल नभएपछि एमालेलगायत केही दलको समथर्नमा बहुमतीय सरकार गठन भयो । तर, सत्ता बाडफाँडको विषयलाई लिएर काँग्रेस र एमालेबीच शुरुमै राम्रो सम्बन्ध हुन सकेन । गृह मन्त्रालयको विषयमा काँग्रेस र एमालेबीच विवाद हुँदा मन्त्रिपरिषद् विस्तार ढिला हुन पुग्यो । यसबीचमा संविधान निर्माणसँग प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रुपमा जोडिएका केही काम त भए । तर, ती अत्यन्तै धिमे गतिमा थिए । एमाओवादी र एमालेले राष्ट्रपतिको निर्वाचन हुनुपर्ने माग उठाएपनि समयक्रमसँगै सो मुद्धा शिथिल हुँदै गयो । संविधानसभा निर्वाचनमा संस्थागत धाँधली भयो भन्दै छानबिन गर्न माग गर्दै आएको एमाओवादीले त्यसलाई संसदमा समेत प्रभावकारी रुपमा उठाउन सकेन ।

सात बुँदे सहमति र गृहमन्त्रालय विवाद

संविधानसभाको निर्वाचनपछि काँग्रेस, एमालेसहितको सरकार गठन हुने निश्चितप्राय थियो । काँग्रेसले सर्वदलिय सरकार गठनका लागि प्रयास गर्यो । उसले छुट्टा-छुट्टै र सामूहिक रुपमा पनि संसदमा रहेका राजनीतिक दलहरुसँग परामर्श गर्यो । वातावरण भने सहज भएन । 'दलहरुले सहमतिको सरकार गठनमा जोड दिँदै आएपनि शक्तिबाँडफाँडमा सहमति नुहँदा सरकार गठन प्रक्रिया भाषण, छलफल र बैठकमै सिमित हुन'[2] पुग्यो । काँग्रेसले बोलाएको बैठकलाई सबै राजनीतिक दलहरुले गम्भीर रुपमा पनि लिएनन् । माघ १८ गते संविधानसभामा रहेका ३० वटै राजनीतिक दलहरुलाई निमन्त्रणा गरिएपनि एमाओवादी, मधेसी जनअधिकार फोरम नेपाल, तमलोपा, सद्भावनासहित ८ वटा राजनीतिक दल सहभागी भएनन् । उनीहरु सत्तामा जाने भन्दा पनि प्रतिपक्षमा रहने पक्षमा थिए । एमाओवादी, राप्रपा नेपाल, तराई मधेशमा केन्द्रित राजनीतिक

---

[1] □□□□□□□□□□□□□□ □□□□ □□□□ □□□□□□□□□□□□□ □□□□□□ □□□□□ □□□□□ □□□□□ □□□□□□□□□□ □□□□□□ □□□ □ □□□□□□□□□ □□□ □□ □□□□□ □□□□ □

[2] □□□□□□□□□□ □□□□□□□□□ □ □□□ □□, □□□□ □

दलहरुले आफूहरु सत्तामा नजाने स्पष्ट पारेपछि मुलुकमा सर्वदलिय सरकार नबन्ने निश्चित प्राय भयो । तर प्रतिपक्षमा रहने दलहरुले संविधान निर्माणमा सक्रृय सहयोग गर्ने प्रतिबद्धता जनाए। सहमतिका आधारमा सर्वदलिय सरकार नबन्ने भएपछि राष्ट्रपति रामवरण यादवले बहुमतिय प्रकृया अनुसार प्रधानमन्त्री चयन गर्न आह्वान गरे।[3] काँग्रेसले सहमितयबाट सर्वदलिय सरकार गठन नहुने निश्चित भएपछि बहुमतीय आधारमा सरकार गठनका लागि पहल थाल्यो ।

त्यसपछि सरकार गठनको विषयलाई लिएर काँग्रेस र एमालेका नेताहरुबीच पटकपटक औपचारिक तथा अनौपचारिक वार्ता भए । वार्ता सहज रुपमा अघि नबढिरहेका बेला अध्यक्ष झलनाथ खनाल र संसदीय दलका नेता केपी ओलीबीच निर्वाचनको परिणामका आधारमा सम्मानजनक स्थान नपाएसम्म सरकारमा नजाने सहमति थियो । एमालेको आग्रहअनुसार प्याकेजमा कार्यक्रम पनि नआउने र सरकार निर्माणको काम तीव्र गतिमा नभएपछि एमाले संसदीय दलका नेता केपी शर्मा ओलीले' सरकार बनाउन नसके सबैलाई मिलाएर अघि बढ्न एमाले तयार रहेको[4] बताए । उता राष्ट्रपतिकाबारे एमालेसँग कुरा नमिल्ने छाँट देखेपछि एमाओवादीसँग पनि मिलेर सरकार बनाउन सकिन्छ कि भन्नेमा काँग्रेसका केही नेता पुगे । काँग्रेसको पदाधिकारी र वार्ता टोलीबीच राष्ट्रपति पदलाई प्रधानमन्त्रीसँग साटन नहुने निष्कर्ष निकाल्दै एमाओवादीसँग मिलेर भएपनि जानेबारे छलफल भयो ।[5]

अन्ततः सत्ता साझेदारीसहित काँग्रेस र एमालेबीच सात बुँदे सहमति भयो । जसमा एक वर्षभित्र संविधान जारी गर्ने, अघिल्लो संविधानसभाले गरेका कामको स्वामित्व लिने, नयाँ संविधान जारी हुनु अघि राष्ट्रपति, उपराष्ट्रपति, संविधानसभा अध्यक्ष, उपाध्यक्ष र प्रधानमन्त्रीको चयन गर्ने, वर्तमान राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपतिलाई निरन्तरता दिन संविधानसभाबाट अनुमोदन गर्ने,

---

3 [illegible]

4 [illegible]

5 [illegible]

प्रधानमन्त्रीमा एमालेले सुशील कोइरालालाई समर्थन गर्ने लगायतका थिए ।[6] संसदमा मुख्य प्रतिपक्षी दल एमाओवादीका अध्यक्ष अध्यक्ष पुष्पकमल दाहालले कांग्रेस र एमालेबीच भएको सहमति असंवैधानिक भनी टिप्पणी गरे ।[7]

सहमतिअनुसार प्रधानमन्त्रीमा कोइरालालाई एमालेले समर्थन गरेपनि मन्त्रिपरिषद् तत्काल विस्तार हुन सकेन । मन्त्रिपरिषदमा एमालेले गृह मन्त्रालय आफूले पाउने सहमति भएको जिकिर गर्यो भने काँग्रेसले सहमति नै नभएको दाबी गर्यो । विवाद भएपछि प्रधानमन्त्रीको सपथ ग्रहणमा एमालेका तर्फबाट कोही नेता पनि सहभागी भएनन । एमाले अध्यक्ष झलनाथ खनाल र वरिष्ठ नेता माधवकुमार नेपाल पूर्व प्रधानमन्त्रीका हैसियतमा मात्र सहभागी भएका थिए । काँग्रेस र एमालेबीच देखापरेको विवादबारे टिप्पणी गर्दै एमाओवादी नेता बाबुराम भट्टराईले भने-'पहिलो गासमै झिंगा भने झैं सरकार निर्माणको पहिलो दिनमै कांग्रेस-एमाले झगडाले आगामी दिनका लागि राम्रो संकेत गरेको छैन । सबैले विगतबाट पाठ सिकौं !'[8] एमालेले पूर्व सहमति अनुसार गृहमन्त्रालय नपाएकोमा असहमति जनाउँदै सरकारमा नजाने निर्णय गरेपछि प्रधानमन्त्री कोइरालाले रामशरण महतलाई मात्र विना विभागिय मन्त्री बनाए ।

एमाले स्थायी समितिको बैठकले दुई पार्टीबीच भएका सहमतिबाट कांग्रेस पछि हटेको निष्कर्ष निकाल्यो ।[9] काँग्रेस नेताहरुले गृह मन्त्रालय एमालेलाई दिन सहमति नभएको र दिन पनि नसक्ने

---

[6] [illegible]

[7] [illegible] Retrieved March 10, 2014, from http://setopati.com/raajneeti/8365/

[8] https://twitter.com/brb_laaldhwoj .

[9] [illegible]

दलिल पेश गरे । प्रधानमन्त्री भइसकेपछि पनि काँग्रेस सभापति कोइरालाले 'गृह मन्त्रालयबारे लिखित वा अलिखित कुनै सहमति नभएको'[10] जिकिर गरे। उता संविधानसभामा सभासद रहेका काँग्रेसका २५ जिल्लाका सभापतिहरुले पनि प्रधानमन्त्री सुशील कोइरालालाई भेटेर गौतमलाई कुनै हालतमा गृह मन्त्रालय नदिन दबाब दिए । गौतमलाई गृह दिनु स्थानीय निकाय चुनावमा धाँधली हुन दिनु हो भन्ने उनीहरुको तर्क थियो ।[11]

त्यसपछि बसेको एमाले स्थायी समिति र संसदीय दलको बैठकले पूर्व सहमति पालना नभएसम्म सरकारमा सहभागी नहुने निर्णय गर्यो । एमाले नेताहरुले सहमति अनुसार आफूहरुले गृह मन्त्रालय नपाए त्यो दूर्भाग्यपूर्ण हुने भन्दै काँग्रेसलाई चेतावनी दिए । एमालेसँग विवाद भएपछि प्रधानमन्त्री कोइरालाले मन्त्रिपरिषद् तत्काल विस्तार गर्न सकेनन् । यस विषयमा सत्तारुढ दल काँग्रेसभित्र पनि फरक फरक धार देखियो । सभापति कोइराला, उपसभापति रामचन्द्र पौडेल, महामन्त्री प्रकाशमान सिंह लगायतका नेताहरु एमालेलाई कुनै हालतमा गृह मन्त्रालय नदिने पक्षमा रहे भने महामन्त्री कृष्णप्रसाद सिटौला, सुजता कोइराला लगायतका नेताहरु एमालेलाई गृहमन्त्रालयको जिम्मेवारी दिँदा खासै फरक नपर्ने पक्षमा देखिए । संविधान निर्माणको जिम्मेवारी पुरा गर्नुपर्ने समयमा एमालेसँग भएको सहमति अनुसार गृहमन्त्रालय दिदा फरक नपर्ने सुजता कोइरालाको भनाइ थियो ।[12]

एमाले नेताहरुलाई झुकाउन काँग्रेसका नेताहरुले सम्भव सबै प्रयास गरे । प्रधानमन्त्री कोइरालाले एमाओवादीका अध्यक्ष दाहालसँग पनि भेट गरी सरकारको पूर्णताका लागि सहयोग गर्न आग्रह गरे । दाहालले सरकार गठनभन्दा पनि संविधान निर्माण आफूहरुको प्रथमिकता रहेको बताएपछि प्रधानमन्त्री कोइराला उत्साहित हुन सकेनन् । उता काँग्रेसमा गृहमन्त्रालय दिने सहमति एमालेसँग भएको हो कि होइन भन्ने विवाद बढ्यो । एमालेलाई गृह मन्त्रालय दिने सहमति भएको भनिएको बेला काँग्रेसका तर्फबाट महामन्त्री कृष्णप्रसाद सिटौला र मिनेन्द्र रिजाल सकृय थिए । तर काँग्रेसका वार्ता टोलीमा रहेका दीपकुमार उपाध्याय लगायतले त्यसलाई स्वीकार गरेनन् । संसदीय समितिको बैठकमा प्रधानमन्त्री कोइरालाले पनि गृह एमालेलाई दिनु भनेको

---

10 □□□□□□□□□ □□□□□□□□ □ □□□ □□, □□□□ □

11 □□□□□□□□, □□□□□□ □ □□□□□□□ □□□□□□□ □□□□□ □□□□□□□□□ □□□ □□□□□ □ Retrieved March 10, 2014, from http://setopati.com/raajneeti/8464/

12 □□□□□□□□ □□□ □□□□□ □□□□ □□□ □□□□□□□ □□□□□□□ □ Retrieved March 10, 2014, from http://setopati.com/raajneeti/8430/

थिइन भने।[13] यति गर्दा पनि एमाले आफ्नो अडानबाट डेग चलेन । गृहमन्त्री हने भनिएका गौतमले कांग्रेसको पुच्छर बनी टाङमुनि छिरेर एमाले सरकारमा नजाने बताए ।[14]

काँग्रेसले प्राधनमन्त्रिय पद्धतिअनुसार गृहमन्त्रालय आफूले राख्नुपर्ने अडान लिएपनि एमाले त्यसमा विश्वस्त हुन सकेन । बरु असफल भइसकेको प्रधानमन्त्रिय प्रणालीको कुरा अघि सारेर एमालेले अनावश्यक बखेडा झिकेको आरोप लगाए । विकल्पमा एमाओवादीसँग मिलेर सरकार बनाउने सम्भावना पनि नरहेको र साना दलहरुको समर्थनले खासै असर नपार्ने भएपछि एक वर्षभित्र संविधान जारी गर्न पनि सहकार्य आवश्यक भएको भन्दै गृह मन्त्रालय एमालेलाई दिन तयार भए । मन्त्रिपरिषदमा सहभागी हुने विषयलाई लिएर काँग्रेसमा कोइराला र वरिष्ठ नेता शेरबहादुर देउवा पक्षबीच विवाद भयो । अन्तत धेरै समयको आरोप प्रत्यारोपपछि काँग्रेस र एमाले नेताहरुबीच भएको अर्को सहमतिपछि प्रधानमन्त्री कोइरालाले मन्त्रिपरिषद विस्तार गरे ।[15]

संविधान अध्यक्ष र उपाध्यक्ष चयन

संविधानसभाको निर्वाचन लगतै काँग्रेस, एमाले, एमाओवादी लगायतका राजनीतिक दलबीच शक्ति बाँडफाँडमा सहमति भएन । एमालेले काँग्रेससँग प्याकेज कार्यक्रम माग गरेपनि त्यसअनुसार काँग्रेसले प्याकेज तयार पारेन । त्यसपछि मुख्य दलहरुले आ-आफ्नो अनुकुल माग गर्न थाले । एमाओवादीले संविधानसभा अध्यक्ष र संविधानको मस्यौदा तयार पार्ने संवैधानिक समितिको नेतृत्व दाबी गर्यो । अघिल्लो संविधानसभामा तेस्रो दल भएको एमालेले संविधानसभा अध्यक्ष र संवैधानिक समिति पाएको भन्दै एमाओवादीले त्यसमा दाबी गरेको हो । 'संविधानसभा आफ्नो एजेण्डा भएको र पार्टीको सम्पूर्ण ध्यान संविधान निर्माणमा मात्र केन्द्रित रहेकाले पनि संविधानसभाको अध्यक्ष र संवैधानिक समितिको अध्यक्ष आफ्नो पार्टीले पाउनुपर्ने माओवादीको दाबी'[16] थियो ।

राजनीतिक दलहरुबीच शक्ति बाँडफाँडबारे बहस चलिरहेका बेला राष्ट्रपति रामवरण यादवले प्रधानमन्त्री कोइरालालाई एक वर्षभित्र संविधान जारी गर्ने प्रतिवद्धतालाई पहिलो प्राथमिकतामा राखी कार्यान्वयन गर्ने लगायतका सात बुँदे सुझाव दिए ।[17] संसदबाट निर्वाचित प्रधानमन्त्रीलाई

---

13 [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] : [illegible], [illegible].

14 [illegible] Retrieved March 10, 2014, from http://setopati.com/raajneeti/8611/

15 [illegible] [illegible]/[illegible]

16 [illegible], [illegible]

17 [illegible]

निर्देशन दिएको र संसदबाट अनुमोदन नगराउँदा स्वेच्छाचारी भएको भन्दै एमालेले त्यसको संसदमा नै विरोध गर्यो । यसपछि प्रधानमन्त्रीको हैसियतमाथि समेत प्रश्न उठाइयो । 'एमालेसँग समझदारी बनाउन नसकेर आलोचित बनेका प्रधानमन्त्री सुशील कोइरालालाई राष्ट्रपतिको पछिल्लो कदमले निमित्त कार्यकारीको हैसियतमा पुर्याइदिएको छ ।'[18] बिना विभागिय मन्त्री रामशरण महतले राष्ट्रपतिले सरकारलाई दिएको निर्देशन भनेर आएको विषय सुन्दा आफूलाई अनकम्फरटेवल महसुस भएको बताए ।[19]

उता सत्तामा सहभागी नहुने भएपछि काँग्रेस र एमालेले एमाओवादीलाई शक्तिबाँडमा वास्तै गरेनन् । उनीहरुले एमाओवादीलाई सहभागी गराउनेभन्दा पनि मूलत आफूहरुलाई केन्द्रमा राखेर निर्णय गरे । सोहीअनुसार संविधानसभा अध्यक्षामा एमालेका नेता सुवासचन्द्र नेम्वाङलाई उठाउने निर्णय गरे । मन्त्रिपरिषद बिस्तारबारे दुई दलबीच विवाद रहेपनि संविधानसभा अध्यक्षमा उनीहरु एक ठाउँमा उभिए । काँग्रेसले नेम्वाङलाई संविधानसभा अध्यक्षमा समर्थन गर्ने निर्णय गरेसँगै सहमति पत्रको सातौं बुँदाप्रति ध्यानाकर्षण गर्दै मन्त्रिपरिषदमा अबिलम्ब समावेश हुने अग्रसरता लिन एमालेलाई आग्रह गर्यो ।[20] पहिले आफूले नेतृत्व नपाए अध्यक्षमा उम्मेदवारी दिने बताएपनि पछि एमाओवादीले पनि अध्यक्षमा नेम्वाङलाई नै समर्थन गर्यो । तैपनि एमाओवादी अध्यक्ष दाहालले नेम्वाङ सफल सभामुख होइनन् भन्दै संसदमा उनको कटाक्ष गरेका थिए ।[21] अनि एमाओवादीकै नेता बाबुराम भट्टराईले 'संसदको बैठकै नबोलाइ मृत्युवरण गराउने सभाध्यक्ष पुन : सभाध्यक्ष ! संसदको म्याद थप्न अन्तिम घडिसम्म मरिहत्ते गर्ने प्रम बाबुराम चाहिँ ठण्डाराम!'[22] भन्ने अभिव्यति दिए ।

[illegible]

18 [illegible]

19 [illegible] : [illegible] Retrieved March 10, 2014, from http://setopati.com/raajneeti/8459/

20 [illegible]

21 [illegible] '[illegible]' [illegible] Retrieved March 10, 2014, from http://setopati.com/raajneeti/8620/

22 https://twitter.com/brb_laaldhwoj

उपाध्यक्षमा एमाओवादीको नेतृ ओनसरी घर्ति मगर निर्वाचित भइन् । संविधानसभाले कार्यव्यवस्था परामर्श समिति गठन गर्यो । र, संविधानसभा नियमावली मस्यौदा समिति पनि गठन भयो । मस्यौदा समितिले नियमावली तत्काल बनाएन । त्यसपछि संविधानसभाका काम धेरै अघि बढ्न सकेन । अनि राष्ट्रपति रामवरण यादवले समेत संविधानसभा चुनाव भएको तीन महिना बढि भइसक्दा पनि संविधान निर्माणको काम अगाडि नबढेको भन्दै असन्तुष्टि व्यक्त गरे ।[23]

हराउँदै मुद्धा

शुरुमा राष्ट्रपति निर्वाचनको मुद्धालाई एमालेले सशक्त रुपमा उठायो । सार्वजनिक समारोह र सदनमा पनि यो मुद्धामा एमाले र एमाओवादीको विचार मिल्यो । संसदको बैठकमा एमाले र एमाओवादीले राष्ट्रपतिको निर्वाचन हुनुपर्ने कुरालाई जोडतोडका साथ उठाए । संविधानसभा निर्वाचनबाट ताजा जनादेश प्राप्त भइसकेको अवस्थामा राष्ट्रपतिको पनि निर्वाचन हुनुपर्छ भन्ने उनीहरुको भनाइ थियो । संसदीय दलको नेता चयन भएपछि संसदमा बोल्दै एमाले नेता केपी शर्मा ओलीले राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपतिको नयाँ निर्वाचनबारे स्पष्ट दृष्टिकोण राखेका थिए । 'राष्ट्रपति/उपराष्ट्रपतिको निर्वाचन हुनैपर्छ । यो संविधानसभाले राष्ट्रपति, उपराष्ट्रपतिको निर्वाचन गर्न पाउनुपर्छ, उनीहरुलाई मतदान गरेर अपनत्व राख्न पाउनुपर्दछ । यो नयाँ संविधान हो । र, यसले राष्ट्रपति, उपराष्ट्रपतिलाई चिन्न पाउनुपर्छ । नयाँ निर्वाचन गर्ने संस्था अइसकेपछि पुरानो काम चलाउ परिपाटी राख्नुपर्छ भन्ने कुरा लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यतामा हुँदैन'[24]-ओलीले भनेका थिए । लगत्तै काँग्रेस नेता रामशरण महतले यसको प्रतिवाद गरे । 'राष्ट्रपतिको नयाँ निर्वाचन गर्ने र त्यसका लागि संविधान संशोधन अहिलेको संवैधानिक र राजनीतिक आवश्यकता होइन । ओलीजीले राख्नुभएको धारणा हामीलाई स्वीकार्य छैन । यसले सहमतिमा बाधा पुर्याउँछ ।'[25]

'राष्ट्रपतिको कार्यकाल ६ बर्ष पुग्न लागेको हुँदा गणतन्त्र र लोकतन्त्रलाई संस्थागत गर्न राष्ट्रपति स्वयंले नयाँ निर्वाचनको पहल गर्नु वेश होला !'[26]-एमाओवादी नेता बाबुराम भट्टराईले भनेका थिए । तर त्यसलाई काँग्रेसका नेता तथा सभासदरुले प्रतिवाद गरे । नयाँ संविधान नबन्दासम्म राष्ट्रपति रहने संवैधिनक प्रावधान रहेको र बीचमा राष्ट्रपतिको निर्वाचन गर्दा संविधान निर्माण प्रकृया बिथोलिन सक्ने उनीहरुको आशंका थियो । सभापति कोइराला र उपसभापति रामचन्द्र पौडेलले 'राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपतिको चुनावका कुरा अहिले गर्नु संविधान विपरित हुने'[27] जिकिर गरेका थिए ।

---

[23] □□□□□□□□□□ □□□□□□□□□ □ □□□□□□ □□, □□□□ □
[24] □□□□□□□□, □□□□□□□□ □ □□□□□, □□□ □□ □ □□□□□□ □□□□□ □ □□□□□□□□□□, □□.□ □
[25] □□□□□, □□□□□□□□ □ □□□ □□-□□□□□□ □, □□□□□ □ □□□ □□□□□□ □ □□□□□□ □□□□□□□□□ □□□□□□□□□□□ □□.□□□
[26] https://twitter.com/brb_laaldhwoj
[27] □□□□□□□□□□ □□□□□□□□□ □ □□□□ □□, □□□□ □

एमालले उठाएको राष्ट्रपतिको निर्वाचन मूलत सत्तासँग जोडिएको थियो । सत्ता साझेदारीमा कुरा मिल्दै गएपछि एमाले बिस्तारै लचिलो बन्दै गयो । नभन्दै वर्तमान राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपतिलाई संसदबाट अनुमोदन गराएपनि हुनेमा काँग्रेससँग सहमति नै गर्यो । यसपछि यो मुद्धालाई एमाओवादीले पनि सशक्त रुपमा उठाएन । ताजा जनादेश अनुसार राष्ट्रपतिको निर्वाचन हुनुपर्ने मुद्धा क्रमश: सेलाउँदै गयो । र, अनुमोदन गराउने मुद्धालाई पनि एमाले र एमाओवादीले खासै अघि बढाएनन् ।

संसदमा मुख्य प्रतिपक्ष दलका रुपमा रहेको एमाओवादीले पनि मुद्धाहरुलाई सदन र सडकबाट प्रभावकारी रुपमा स्थापित गर्न सकेन । एमाओवादीका सभासद् टोपबहादुर रायमाझीले संसदमा संविधानसभा निर्वाचनमा धाँधलीका तथ्य बाहिर आउँदा पनि छानविन नभएको भन्दै उच्चस्तरीय संसदीय छानविन समिति गठन गर्न माग गरे ।[28] तर यसको प्रभाव नै रहेन । एमाओवादीको तरिका केवल औपचारिकताका लागि मात्र संविधानसभा निर्वाचनमा भएको भनिएको धाँधलीबारे संसदमा कुरा उठाए जस्तो थियो ।

प्रधानमन्त्री हुनासाथ प्रधाननमन्त्री कोइरालाले छ महिनाभित्र स्थानीय निकायको निर्वाचन गराउने प्रतिवद्धता जनाए भने एमाले र काँग्रेसका नेताले पनि स्थानीय निकायको निर्वाचनमा जोड दिए । संविधानसभा निर्वाचनमा अनपेक्षित हार व्यहोरेको एमाओवादी भने त्यसका लागि सकारात्मक थिएन । उपप्रधानमन्त्री प्रकाशमान सिंहले पनि स्थानीय निकायको निर्वाचनका लागि सरकारले प्रकृया शुरु गरिसकेको बताए । त्यसले केही समय हल्लीखल्ली मच्चाएपनि कानूनी जटिलता पनि नफुकाइएको र तयारी समेत नगरिएकाले स्थानीय निकायको निर्वाचन हुने दिशामा मुलुक अघि बढेन ।

एमालेमा बदलियो समिकरण

२०६५ सालमा बुटवलमा सम्पन्न एमालेको आठौं महाधिवेशनदेखि नै एमालेमा अध्यक्ष झलनाथ खनाल र उपाध्यक्ष वामदेव गौतम प्राय एकै ठाउँमा रहँदै आएका थिए । उता वरिष्ठ नेता माधवकुमार नेपाल र स्थायी समिति सदस्य ओली पनि धेरै समय एउटै समूहमा रहे । अध्यक्ष झलनाथ खनाललाई एक्लाउने सवालमा उनीहरुबीच धेरै मेल खाएको थियो । नवौं महाधिवेशन र संसदीय दलको नेता चयनबारे चर्चा परिचर्चा हुन थालेपछि भने एमालेको समिकरणमा व्यापक उतार चढाव आयो । वरिष्ठ नेता नेपाल र ओलीबीचको सम्बन्धमा दरार आयो भने अध्यक्ष झलनाथ खनाल र वरिष्ठ नेता नेपाल नजिकिए । उता ओलीले संसदीय दलको नेतामा आफ्नो दाबी पेश गरे । संसदीय दलको नेता चयनबारे एमाले केन्द्रीय कमिटीमा छलफल भएपनि सहमति हुन सकेन । बैठकमा वरिष्ठ नेता नेपालले पार्टी अध्यक्ष नै संसदीय दलको नेता हुने परम्परा रहेको भन्दै खनाललाई नै दलको नेता चयन गर्नुपर्ने तर्क गरे । अध्यक्ष खनालले

---

[28] □□□□□□□□□□ □□□□□□□□□ □ □□□ □□, □□□□ □

'परम्परालाई मिचेर जाँदा पार्टी एकता खण्डित'[29] हुने बताए । ओलीले भने खनाल र नेपालले पार्टी कब्जा गर्न खोजेको भन्दै नयाँलाई मौका दिनुपर्ने बताएका थिए । नेतृत्वमा सधैं दुई जना मात्र रहिरहन खोजेको ओलीको आरोप थियो ।[30]

शुरुमा गौतमले संसदीय दलको नेता चयन र महाधिवेशनबाट अध्यक्ष सर्वसम्मत रुपमा चयनका लागि आफूले अन्तिम समयसम्म पहल गर्ने बताएका थिए ।[31] गौतमले एक व्यक्ति एक कार्यकाल र एक व्यक्ति एक पदको मुद्धा अघि सारेका थिए । यसबारे खनाल र नेपालसँग सहमति नभएपछि गौतम ओलीतिर लागे ।

संसदीय दलको नेतामा खनाललाई टक्कर दिन ओली मैदानमा उत्रिए । नेपालले खनाललाई र गौतमले ओलीलाई समर्थन गरे । र, संसदीय दलको नेतामा ओली विजयी भए ।[32] नेताहरुको समिकरण बदलिनुमा पनि पदकै कुरा मुख्य थियो । खनाल र नेपालबीच खनाल संसदीय दलको नेता र नेपाल पार्टी अध्यक्ष हुने सहमति भएको थियो भने ओली र गौतमबीच ओली संसदीय दलको नेता र पार्टी अध्यक्ष हुने त्यसमध्ये एकमा गौतमलाई जिम्मेवारी दिने सहमति भएको थियो । संसदीय दलको नेता भएपछि विश्वासका साथ ओलीले भनेका थिए- 'यसपल्ट मैले अध्यक्ष जित्छु भनेर भन्नै परेन । सम्भवत : मेरो उम्मेदवारी निर्विरोध हुनेछ । पार्टीमा अरु पनि साथीहरु हुनुभएकाले एउटैले सबै पद समातेर बस्दिन । अध्यक्ष भएपछि दलको नेता छोडछु ।'[33] एमालेभित्र फेरिएको समिकरणले पार्टीभित्र मात्र होइन राष्ट्रिय राजनीतिमा समेत व्यापक फरक पार्यो । एमालेको मागअनुसार गृहमन्त्री नदिन काँग्रेसले धैरै प्रयास गरेपनि एमाले अडानबाट रत्तिभर तलमाथि भएन । अन्तत: काँग्रेस एमालेलाई गृहमन्त्रालयको जिम्मेवारी दिन बाध्य भयो ।

निष्कर्ष

राजनीतिक दलहरुबीच सहमतिको विषयलाई लिएर देखापरेको विवादले उनीहरुबीच रहेको विश्वासको संकट छताछुल्ल भयो । जनादेशअनुसार पदिय जिम्मेवारी लिनेभन्दा पनि आफूमात्रै सबथोक हो अरु त सहयोगी हुन भन्ने मान्यता स्थापित गर्ने प्रयासले राजनीतिक दलहरु जनताको पक्षमा काम गर्न भन्दा सत्ता र पदका लागि मरिहत्ते गर्छन भन्ने सन्देश प्रवाह भयो । संविधानसभा निर्वाचनका बेला जनतामा पलाएका आशा तथा विश्वासलाई कायम राखिराख्न राजनीतिक दलहरुले असफल प्राय भए । संविधानसभा निर्वाचनका बेला जनताबीच गरेका

[29] [illegible]

[30] [illegible]

[31] [illegible]

[32] [illegible]

[33] [illegible]

प्रतिबद्धताअनुसार एकपछि अर्को काम गर्नुपर्नेमा दलहरु आ-आफ्नै स्वार्थमा रमाउँदा राजनीतिक जवाफदेहिता गौण बन्न पुग्यो ।

जनादेशअनुसार फटाफट काम गर्नका लागि दलिय सहमति र प्रकृया सहज रुपमा अघि बढनुपर्ने हो । यसका लागि राजनीतिक दलहरुले बुझ्नुपर्ने थियो कि संविधानसभा निर्वाचनमा आफूसँग स्पष्ट बहमुत नहुनु भनेको सहमतिका आधारमा सरकार गठन गर्ने नै हो । त्यसका लागि राजनीतिक दलहरु जनादेश अनुसार नै शक्ति बाँडफाँड गर्न तयार हुनुपर्थ्यो । त्यस अतिरिक्त सहमितअनुसार काम गर्न सबै पक्ष तयार हुनुपर्थ्यो । तर, व्यवहारमा भने मौखिकसहित केही लिखित सहमति पनि भएको थियो र थिएन भनेर विवादमा रुमलिए । त्यही सहमतिलाई आफ्नो अनुकुल व्याख्या गर्न पनि उनीहरु पछि परेनन् । यसले आगामी दिनमा लिखित रुपमा स्पष्ट सहमति हुनुपर्ने र मौखिक सहमति त हुनै नहुने सन्देश दियो । लिखित रुपमा मात्र हुने सम्झौता तथा सहमतिले पारदर्शीता बनाउनुका साथै दलहरुलाई आफ्नो अनुकुल व्याख्या गर्ने प्रवृतिलाई समेत हत्तोत्साहित गर्न सहयोग पुर्याउँने छ ।

राजनीतिक विषयमा विभिन्न राजनीतिक दलहरुले आ-आफ्नो मुद्धा उठाउनु स्वभाविक हो । तर त्यो पद र शक्तिका लागि नभइ राजनीतिक संस्कारका रुपमा आउनुपर्थ्यो । फरक फरक मुद्धा उठाउने र पद पाउनासाथ अडान त्याग्ने प्रवृतिले दलहरुलाई ढुलमुले मात्र होइन, अवसरवादीका रुपमा समेत चित्रित गराउँछ । तत्कालका रुपमा फाइदा भएपनि दीर्घकालिन रुपमा यसले पार्टीलाई राष्ट्रिय राजनीतिमा धैरै असर पुर्याउँछ भन्ने कुरामा दलहरुले बेलैमा सचेत हुन जरुरी छ । त्यस्तै कुनै विषय सरकार तथा विपक्षीलाई आरोप लगाउनका लागि मात्र होइन, त्यसलाई निष्कर्षमा पुर्याउने गरी राजनीतिक दलहरुले पहलकदमी लिन आवश्यक छ । आफ्नो कमजोरी लुकाउन मात्र सरकार तथा अरु दलहरुलाई आरोप लगाउँदा आफ्ना मुद्धाहरु जनताबीच स्थापित हुँदैनन् नै राष्ट्रिय राजनीतिमा समेत भूमिका कमजोर हुन्छ भन्ने यथार्थतालाई पनि दलहरुले आत्मसाथ गर्न आवश्यक देखियो ।

मुख्य राजनितिक घटनाक्रम

माघ १८

राष्ट्रिय सहमतिको सरकार गठनका लागि काँग्रेसद्वारा सर्वदलिय बैठक आह्वान । सहमति जुटन सकेन ।

एमाओवादीको केन्द्रीय समितिको बैठक सम्पन्न । संसदीय दलको नेतामा अध्यक्ष पुष्पकमल दाहाल चयन ।

माघ १९

संविधानसभा निर्वाचनमा दुई ठाउँबाट विजयी काँग्रेस सभापति सुशील कोइरालाद्वारा चितवन क्षेत्र नम्बर ४ छोडन निर्णय ।

एकीकृत नेकपा माओवादीद्वारा संविधानसभा अध्यक्ष र संवैधानिक समितिको अध्यक्ष आफूले पाउनुपर्ने दाबी ।

एमाले उपाध्यक्ष वामदेव गौतमद्वारा एमाले संसदीय दलको नेतामा केपी शर्मा ओलीलाई समर्थन गर्ने जानकारी ।

माघ २०

सहमतीय सरकार गठन हुन नसकेपछि राष्ट्रपति रामवरण यादवद्वारा बहुमतीय आधारमा सरकार गठनका लागि आह्वान ।

काँग्रेस पदाधिकारीको बैठक । सकेसम्म धेरै दललाई सरकारमा सहभागी गराउने निर्णय ।

नेकपा माओवादीको पत्रकार सम्मेलन । राजनीति निकासका लागि संविधानसभा बाहिरबाट सहमति खोज्नुपर्ने माग ।

माघ २१

एमाले नेता केपी शर्मा ओली संसदीय दलको नेतामा निर्वाचित ।

संविधानसभा कार्यव्यवस्था समितिको बैठक । प्रधानमन्त्रीको निर्वाचन माघ २७ गते गर्न सुझाव ।

काँग्रेस केन्द्रीय समितिको बैठक । सरकार गठनबारे अरु दलसँग सम्वाद गर्न सभापति सुशील कोइरालालाई वार्ता टोली गठन गर्ने अधिकार ।

माघ २२

व्यवस्थापिका संसदको बैठक । संविधानसभा निर्वाचनमा भएको भनिएको धाँधलीको छानविन गर्नुपर्ने मुद्दालाई एमाओवादीद्वारा संसदमा प्रवेश ।

माघ २३

एमाले अध्यक्ष झलनाथ खनाल र संसदीय दलका नेता केपी शर्मा ओलीबीच सरकारमा सहभागी हुनेबारे छलफल । निर्वाचनको परिणामका आधारमा सम्मानजनक स्थान नपाएसम्म सरकारमा नजाने सहमति ।

माघ २४

३३ दलिय मोर्चाको बैठक । संविधानसभा बाहिरबाट संविधानका अन्तर्वस्तुबारे छलफल चलाउने निर्णय ।

व्यवस्थापिका संसदको बैठक । एमाले र एमाओवादीद्वारा राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपतिको तत्काल चुनाव हुनुपर्ने माग । काँग्रेसद्वारा संविधान जारी नुहँदासम्म राष्ट्रपति फेर्न नहुनेमा जोड ।

माघ २५

सरकार गठनबारे एमाले अध्यक्ष झलनाथ खनाल र काँग्रेस नेता दीपकुमार उपाध्यायबीच वार्ता । एमाले अध्यक्ष खनालद्वारा राष्ट्रपति लगायत सबै विषयमा प्याकेजमा सहमति हुनुपर्नेमा जोड ।

माघ २६

काँग्रेस र एमालेबीच सात बुँदे सहमति । काँग्रेस सभापति सुशील कोइराला प्रधानमन्त्री निश्चित ।

काँग्रेस सभापति सुशील कोइराला र एमाओवादी अध्यक्ष पुष्पकमल दाहालबीच भेटवार्ता । प्रधानमन्त्रीमा आफूलाई सहयोग गर्न आग्रह ।

एमाले स्थायी समितिको बैठक । काँग्रेससँग मिलेर सरकार बनाउने निर्णय । एमालेको तर्फबाट सरकारको नेतृत्व वामदेव गौतमले गर्ने निर्णय ।

माघ २७

व्यवस्थापिका संसदको बैठक । काँग्रेस सभापति सुशील कोइराला प्रधानमन्त्रीमा निर्वाचित ।

माघ २८

राष्ट्रपति रामवरण यादवद्वारा प्रधानमन्त्री सुशील कोइरालालाई पद तथा गोपनियताको सपथ । काँग्रेस नेता रामशरण महत बिना विभागीय मन्त्री । गृहमन्त्रालय नपाएको भन्दै एमालेद्वारा सरकारमा सहभागी हन अस्वीकार ।

एमाले स्थायी समितिको बैठक । दुई पार्टीबीच भएको सहमतिबाट पछि हटेको भन्दै सरकारमा सहभागी नहुने निर्णय ।

मन्त्रिपरिषद्का निवर्तमान अध्यक्ष खिलराज रेग्मीद्वारा प्रधानन्यायाधीश पदबाट राजीनामा ।

माघ २९

प्रधानमन्त्री सुशील कोइरालाद्वारा गृह मन्त्रालयबारेमा एमालेसँग सहमति नभएको जिकिर । एमाले अध्यक्ष झलनाथ खनालद्वारा सहमति भएको कार्यान्वयन नगरे स्थिति दुर्भाग्यपूर्ण हुने चेतावनी ।

संविधानसभाको चौंथो बैठक । कार्यव्यवस्था परामर्श समिति गठन ।

एमालेद्वारा नेकपा माले, राप्रपा, राष्ट्रिय जनमोर्चा लगायतका दलहरुसँग परामर्श । काँग्रेस सहमतिबाट पछि हटेकाले सहमति कार्यान्वयन नभएसम्म सरकारमा सहभागी नहुने जानकारी ।

फागुन २

संविधानसभाको निर्वाचन निष्पक्ष, स्वतन्त्र र धाँधलीरहित सम्पन्न भएको युरोपियन युनियनको भनाइ ।

फागुन ३

सत्ता गठबन्धनमा रहेका दलहरुबीचको झगडाले संविधान निर्माणमा असर पार्न खोजेको भन्दै विकल्प दिन तयार रहेको एमाओवादीको भनाइ ।

प्रधानमन्त्री सुशील कोइराला र एमाओवादीका अध्यक्ष पुष्पकमल दाहालबीच भेटघाट । राजनीतिक अवस्थाबारे छलफल ।

फागुन ४

एमाओवादीको पूर्व पदाधिकारीहरुको बैठक । सरकार गठन पार्टीको प्राथमिकता नभएको भन्दै संविधान निर्माणमा जोड ।

एमाले स्थायी समिति बैठक । संविधानसभा अध्यक्षमा पूर्व सभामुख सुवासचन्द्र नेम्वाङलाई उम्मेदवार बनाउने निर्णय ।

संविधानसभाको बैठक । अध्यक्षको निर्वाचन फागुन ६ गते गर्ने निर्णय ।

फागुन ५

काँग्रेस संसदीय दलको बैठक । संविधानसभा अध्यक्षमा एमालेका उम्मेदवारलाई मतदान गर्ने निर्णय । गृह मन्त्रालय भने आफैले राख्नेमा जोड ।

सर्वदलिय बैठक । एमाओवादीद्वारा संविधानसभा अध्यक्ष आफूले पाउनुपर्ने जिकिर ।

फागुन ६

एमाले नेता सुवास नेम्वाङ संविधानसभा अध्यक्षमा निर्विरोध निर्वाचित ।

फागुन ७

एक वर्षभित्र संविधान जारी हुने संविधानसभा अध्यक्ष सुवास नेम्वाङको विश्वास ।

फागुन ८

एमाले स्थायी समिति बैठक । गृह मन्त्रालय पाउने सहमति कार्यान्वयन नहुँदासम्म सरकारमा सहभागी नहुने निर्णय ।

फागुन ९

व्यवस्थापिका संसदको बैठक । एमाले र एमाओवादीद्वारा राष्ट्रपतिलाई संसदबाट अनुमोदन गराउन माग ।

फागुन १०

एमालेलाई गृह मन्त्रालय दिन नसकिने काँग्रेस उपसभापति रामचन्द्र पौडेलको भनाइ ।

एमाले केन्द्रीय कमिटीको बैठक । अध्यक्ष खनालद्वारा सात बुँदे सहमति र सरकार गठनबाट पछि हटेको जानकारी ।

फागुन ११

काँग्रेस र एमालेबीच वार्ता । एमालेलाई गृह मन्त्रालय दिने सहमति ।

एमाले केन्द्रीय कमिटीको बैठक । गृह मन्त्रालय दिने लगायतका सहमति कार्यान्वयन हुने भन्दै सरकारमा सहभागी हुने निर्णय ।

फागुन १२

काँग्रेस र एमालेबीच मन्त्रालय बाँडफाँडमा सहमति । पार्टीभित्र मन्त्री बन्न चाहनेको संख्या धेरै । छनौटमा समस्या हुँदा मन्त्रिपरिषद् बिस्तारमा ढिलाइ ।

ग्राण्डी अस्पतालमा एमाले स्थायी समितिको बैठक । पार्टीबाट मन्त्री हुनेको नाम टुंगो लगाउने जिम्मेवारी अध्यक्ष झलनाथ खनाल, उपाध्यक्ष वामदेव गौतम र संसदीय दलका नेता केपी शर्मा ओलीलाई दिने निर्णय ।

व्यवस्थापिका संसदको बैठक । प्रशासनिक संयन्त्र कमजोर भएको भन्दै सत्तारुढ र प्रतिपक्षी दलहरुद्वारा सरकारको आलोचना । सभामुखको नेतृत्वमा ८१ सदस्यीय सुरक्षा विशेष समिति गठन ।

फागुन १३

प्रधानमन्त्री सुशील कोइरालाद्वारा मन्त्रिपरिषद् बिस्तार ।

फागुन १४

संविधानसभा उपाध्यक्षमा एमाओवादी सभासद् ओनसरी घर्ति मगर विजयी ।